

Svi veliki igrani filmovi teže dokumentarnosti (istini), kao što svi dokumentarni (filmovi o stvarnosti) teže igranom filmu. Prva Draškovićeve reč u *Ogledalu*: je d a n... Poslednja: d r u g o... Nije li umetnost režije odista put podrugovačanja? Od reditelja do gledaoca, njegovog dvojnika, samo je jedan put: istina.

Zaključimo, Draškovićevo *Ogledalo* – rediteljske beleške – posvećeno umetnosti filma i mediju televizije predstavlja knjigu vrednih eseja reditelja koji iza sebe ima značajno i zapaženo scensko, filmsko i televizijsko delo, a čiju ličnost ne možemo označiti bez njegovog plodotvornog umešničko-pedagoškog rada. Draškovićevo *Ogledalo*, zajedno s knjigama *Promena* i *Lavrinić*, treba čitati kao svojevrsnu rediteljsko-esejističku trilogiju u kojoj se kriju, ne samo estetički pogledi na dramsku umetnost našeg vremena, nego će pažljivom čitaocu, dakako, biti raspoznatljiva i interdisciplinarna, složena Draškovićeva *ars poetica* režija kao intermedijalne umetnosti našeg vremena. Boro Drašković još jednom svojim esejima svedoči organsku povezanost književnosti i režije. Odista, režija je nastavak književnosti, ali i sveskolike umetnosti u kojoj se sjedinjuju brojna životna i estetska iskustva. U Draškovićevo *Ogledalo* čitalac će naći autentičnu sliku filmske umetnosti i televizijskog medija. Čitajući Draškovićeve rediteljske beleške izabrani čitalac produće pogled u civilizaciju slike, ali i upoznati osobitog reditelja i pisca kome se može verovati. Svet modernog filma ogleda se jasno u ogledalu režije kao umetnosti.

PHILIP ROTH »PISAC IZ SJENE«

»Grafički

zavod Hrvatske«, Zagreb, 1985.

Ivana Baltić

Krajem šezdesetih godina »židovski psihološki seksualni roman apsurdna« (*Time*, 1969) šokirao je svijet neobičnim slobodnim rječnikom Alexandra Portnoya, bez premca u suvremenom američkom romanu. Roman *Portnojeva boljka* (*Portnoy's Complaint*, 1969) predstavljao je prekretnicu za američki roman šezdesetih godina i literarnu karijeru Philipa Rotha. Autentičnost Portnojeve konfesije u obliku psihoanalitičkog monologa donijela je autoru svjetsku slavu ali i žestoke reakcije kritike i židovske zajednice. Djelo Philipa Rotha svrstano je u problematičnu kategoriju pornografske, seksualne i erotске literature. Kontroverzno tumačenje Rothova djela može se pripisati činjenici da se literarno djelo ocjenjuje prema kriterijima izvan sfere književnosti koji se ne mogu smatrati relevantnim za vrednovanje umjetničkog djela.

Rođen 1933. u Newarku, Roth pripada mlađoj generaciji suvremenih američkih pisaca židovskog porijekla. Već kao mlad pisac zauzeo je svoje mjesto uz Bellowa i Malamuda zbirkom priča *Zbogom, Kolumbo*, (*Goodbye, Columbus*, 1959) koja mu je donijela Nacionalnu književnu nagradu. Priče Philipa Rotha objavljivali su časopisi *New Yorker*, *Commentary*, *Esquire*, *New Republic*. Tih godina pisac je doživio više pohvala i počasti nego mnogi pisci u toku cjelokupne literarne karijere. Engleski jezik i književnost Roth je diplomirao na Univerzitetu Bucknell a diplomu magistra stekao na Univerzitetu Chicago. Predavao je na mnogim američkim univerzitetima. 1970. Izabran je za člana Nacionalnog instituta umjetnosti i književnosti. Danas Roth živi u Connecticutu daleko od publiciteta i skandala literarnog Newarka posvećujući se pisanju i predavanjima književnosti na Univerzitetu Pennsylvania.

Od početka literarne karijere Roth odbacuje kvalifikaciju židovskog pisca i naglašava odanost literarnom pozivu. Suvremeni intelektualac koji zastupa internacionalno orijentiranu književnost, Roth ulazi u otvorenu borbu s američkim društvom na planu religije kao i umjetnosti zahtijevajući da autentičnost piščeva funkcionalnog svijeta bude jedini kriterij vrednovanja literarnog djela. Standardima svakodnevnog življenja ne može se tumačiti literarno djelo, ističe Susan Sontag u poznatom eseju »Pornografska imagi-

nacija« (1969). Umjetnik, »slobodni istraživač duhovnih opasnosti« djeluje na publiku šokom i potiče je na oštrije percipiranje umjetničkog djela. Potvrdu ove teze nalazimo u raznovrsnom djelu Philipa Rotha.

Deset godina nakon *Portnojeve boljke*, u romanu *Pisac iz sjene* mladi židovski pisac Nathan Zuckerman dolazi u dom E. Lonoffa poznatog pisca, u potrazi za ocem i »duhovnim vodom«. Priča o židovskoj porodici uzrok je sukoba između Zuckermana i njegova oca. Neizbježno se nameću paralele između Zuckermana i mladog Rotha koji je u 23. godini doživio žestoke napade židovske zajednice nakon objavljivanja priče u »*New Yorkeru*«. Zahvaljujući tom iskustvu, saznajemo od pisca iz časopisa *New York Times Book Review*, (1979) Roth je spoznao značenje i utjecaj umjetnosti.

Potvrdu ideje o autonomnosti i uzvišenosti umjetnosti Zuckerman nalazi u usamljeničkom životu E. Lonoffa. Međutim, Zuckerman postepeno uviđa da je njegov idoli žrtvovao stvarni život u nastojanju da očuva moralnu čistoću umjetnosti. Postoji samo njegovo djelo, priče o frustraciji i pasivnosti koje Zuckerman vraćaju »duhovima« Gogolja, Čehova, Kafke i Babelja. Jedina Lonoffova šansa za povratak stvarnom životu – bijeg u Italiju s mladom prijateljicom – ostaje neiskorištena. Ova ideja se kao lajtmotiv provlači kroz djela mnogih američkih pisaca. Interesantno je da američka kritika smatra Lonoffa fiktivnim »duhom« Bernarda Malamuda s obzirom da se mnogi detalji iz života poznatog pisca podudaraju sa životnom situacijom junaka ovog romana.

U romanu *Pisac iz sjene* Roth se vraća problemu autentičnosti umjetnosti i pokušaju da se životna realnost opiše i definira kroz literaturu. Postavlja se osnovno pitanje – Kakva ličnost pisca može ostvariti autentično umjetničko djelo? Zuckerman kao tipični Rothov junak nosi u sebi sukob moralista i razvratnika opisan u romanima *Portnojeva boljka*, *Dojka* (*The Breast*, 1972), *Živjeti kao čovjek (muškarac)* (*My Life as a Man*, 1974) i *Profesor žudnje* (*The Professor of Desire*, 1977). U ovom romanu dualizam ličnosti prezentiran je likovima poznatih pisaca Lonoffa i Abravanela. Umjetnost kao religija, odbacivanje života karakteristika je životnog modela Lonoffa. Drugi mogući model dan je u liku Abravanela koji uživa u publicitetu i materijalnom blagostanju popularnog pisca. Razrješuje Zuckermanove dileme dolazi na kraju romana. Lonoff prihvaća drugu stranu njegove ličnosti, nagovještava se pomirenje unutarnjeg sukoba umjetnika.

Ako su glavni likovi romana Zuckerman i Lonoff, svakako ne treba zaboraviti jednako važne likove – »duhove« poznatih pisaca Gogolja, Jamesa, Kafke, Babelja i mladog Rotha. Pojavljivanje velikih pisaca svjetske literature u romanu ne možemo, kako je to uobičajeno, objasniti terminom utjecaj. Roth je kao profesor komparativne književnosti i sam ozbiljan čitalac Gogolja, Jamesa, Kafke. Veoma je originalno da Roth uključuje književnu interpretaciju u samo djelo – diskusije o pojedinim djelima dio su radnje i utiču na ponašanje pojedinih likova. Međutim, kritički komentar nije prepreka odvijanju radnje. Roth ne ostavlja čitaocu mogućnost nagadanja o utjecaju pojedinog pisca već »utjecaje« uključuje u radnju i time postiže odgovarajuću distancu.

Ispreplitanje realnosti i fantastike u privatnoj i javnoj sferi bića oduvijek je preokupacija Philipa Rotha. Likovi reagiraju na apsurdnu svakodnevnicu fikcijama. U procesu opisivanja vlastite stvarnosti gubi se granica između stvarnosti i mašte. Tako se u romanu pojavljuje »duh« Anne Frank u liku Amy Belette, mlade Lonoffove prijateljice. Za Zuckermana Anne je utjelovljenje moralne čistoće umjetnosti, ona je izgubljena Kafkina sestra koja je propatila sve ono što je opisano u *Procesu!*

Roman *Pisac iz sjene* je parabola o odnosu umjetnosti i života i obiluje intelektualističkim raspravama o književnosti. Unatoč prividu da u romanu nema događanja, *Pisac iz sjene* je uzbudljiva priča o složenim odnosima između oca i sina, muškarca i žene, priča o odgovornosti umjetnika i neraskidljivoj vezi umjetnosti i života.

VESELIN ČAJKANOVIĆ »REČNIK SRPSKIH NARODNIH VEROVANJA O BILJKAMA«

Srpska književna
zadruga, Beograd 1985.
Zoja Karanović

Prvi svoj tekst o značenju bilja u narodnim verovanjima (odnosio se na bosiljak) Veselin Čajkanović je publikovao još 1935. godine. Već tada je autor nagovjestio mogućnost objavljivanja »spisa o religiji i mitologiji rastinja kod Srba«, koji bi imao oblik rečnika. Ubrzo nakon toga, 1936. pojavio se i Čajkanovićev članak o trnu i glogu, u kome se, pored ostalog, ukazuje na značaj starih verovanja o biljkama za upoznavanje opšte religije rastinja. Rečnik, u obliku knjige, za Čajkanovićevo života, međutim, nije objavljen.

U nauči je i do sada bilo poznato da je iza ovog vrednog poslenika ostao oveći rukopis, koji se odnosi na tradicijska verovanja o bilju. Taj rukopis čuva se u Arhivu SANU, pod br. 13530.

O svemu što je do sada ovde pomenuto, obaveštava i Vojislav Đurić, priređivač nedavno objavljene knjige *Rečnik srpskih narodnih verovanja o biljkama*, u čiju je osnovu ušao upravo Čajkanovićev rukopis iz Arhive Srpske akademije nauka i umetnosti.

Glavni deo knjige sačinjava, tako, rečnik srpskih narodnih verovanja o biljkama, koji je sastavio još Čajkanović. U njemu se poredano azbučnim redom, nalazi 215 jedinica. Biljke o kojima je ovde reč su, u religioznim verovanjima, kultu i konkretnoj magijskoj praksi, a s tim u vezi i u narodnoj medicini, imale određenu ulogu. S tačke gledišta pomenutih problema, Čajkanović ih i opisuje. Pri tome on koristi bogatu etnološku građu, te različite zapise, posebno one iz usmene književnosti, ilustrujući time pomenuta verovanja i određenu praksu.

Drugi, manji deo knjige, predstavlja dodatke Čajkanovićevom rečniku i sačinio ih je V. Đurić. U njima se nalazi prvo pregled verovanja o biljkama, objavljenih posle Čajkanovićeve smrti (1946), pre svega onih koja se nalaze u njegovom *Rečniku*. Vođen Čajkanovićevim principima građenja ovog priručnika, V. Đurić je sastavio još jedan omanj, o biljkama kojih nema kod Čajkanovića. Svega ih je 37, iz čega se vidi da je Čajkanović u istraživanju postavljenog problema bio zaista iscrpan. Na kraju se iznose verovanja o badnjaku, zapisu, kolaču, mitskom bilju, senovitim drvetima, setvi i tabuiranim biljkama – na koje je u okviru *Rečnika* i Čajkanović upućivao, mada tom prilikom o njima nije posebno govorio – pošto V. Đurić smatra da su i ona za kosmogoniju rastinja veoma važna.

Predgovor *Rečniku srpskih narodnih verovanja o biljkama*, kako je već rečeno, takođe je napisao Vojislav Đurić. U njemu autor, pored ostalog, upućuje i na način obrade Čajkanovićeve rukopisne građe, u koju u osnovi nije dirao. V. Đurić zapravo ovde interveniše samo onda kada je to neophodno: kada su skraćenice u rukopisu nerazumljive, kad nedostaje nemački ili latinski naziv biljke i sl. Pri tome su pomenute dopune posebno označene u štampanom tekstu. Menjajući ponešto samo u slučajevima kada je to, zbog razumevanja teksta, važno i, takođe, rukopis dopunjujući novom građom, Đurić reaguje na pravi način.

Imajući sve ovo u vidu, može se slobodno reći da *Rečnik srpskih narodnih verovanja o biljkama*, koji je u osnovi ipak Čajkanovićev delo, predstavlja dragocen prilog ne samo građi za izučavanje etnologije, religije, usmene poezije i kulture uopšte, već i određeni doprinos naučnim istraživanjima pomenutih oblasti. Naravno, ovde takođe treba imati na umu da se ne radi samo o kulturi srpskog naroda, pošto se opisana verovanja o bilju uklapaju u širi slovenski i, verovatno, indoevropski kontekst.

Rečnik je istovremeno i knjiga pisana jednostavnim jezikom i stilom, a po zanimljivosti slična je popularnom romanu. Zato će sigurno naći put i do šireg kruga čitalaca.

Ova svojevrsna zbirka verovanja o bilju na neki način je i opomena savremenom čoveku, jer, kako veli Vojislav Đurić, upozorava na mudrost predaka koji su »bilje obožavali i čuvali, a potomci ih uništavaju (i, s njima, vodu, vazduh, tlo, životinje i sebe)«.